

KARDOS LÁSZLÓ :

RÁKOSI MÁTYÁS ALAKJA A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN

Költészetünk a felszabadulás óta gyökeresen megváltozott. Lényegében és egészében megújódott a magyar költészet tematikája, s e döntő fordulat nyomán megváltozott a költői nyelv, részben kicserélődött a költői képanyag, módosultak, s főképp módosulóban vannak, költői formáink és gyökeresen megújult a magyar költészet hangulata is. Költőink alkotókedvét alig-alig serkentik már az egyéni életnek a közösségi érdekektől elszigetelt mozzanatait, a magányba búvó dekadencia álfinom élményei, ritka jelenség a valóság eleven összefüggéseiből kimetszett, üres szépségű tájrajz is, még ritkábbak azok a formalista mutatványok, amelyekben a költő — eszmei mondavaló híján, — a vers zenei elemeit teszi meg műve „vontaképpeni tartalmának“. A kiveszett vagy kiveszőben lévő lírai tematika helyét új tárgykör foglalta el. Az új termelési viszonyokon új irodalmi felépítmény emelkedik, egyre határozottabb konturokkal. Az új költő élményei, céljai és önnön jelentőségének új tudata, valamint a költészetéről kialakuló új felfogása szükségszerűen emeltek merőben új tárgykört a letűnő tematika helyébe. Az új tárgykör persze nem egyszerre jelentkezett és nem egycsapásra győzött. Térfoglalása szerves része volt annak a bonyolult harcnak, amelynek során új életünk fokról-fokra — bár hatalmas iramban — kiszorította, megsemmisítette a régit. Az új, az újuló alap meghozta a maga új költészetét, amely viszont segített az alap megszilárdításában, minden ideológiák törvényszerű hivatása szerint. Az új tárgykör alakulásának, líránk tematikai fejlődésének eléggé jól elkülöníthető rétegei vannak. Az első, illetve alsó réteg tárgyait főképp azok a történelmi borzalmak teszik, amelyekből népünket a diadalmas szovjet hadak mentették ki; a második rétegréteget az egyetemes szabadság-élmény és az a forró szökőárként felcsapó hála és csodálat termi, amely a felszabadítók gigászi erejét és gigászi áldozatait illette; a harmadik réteg karakterét az induló népi munka izgalma, láza, az újjáépítés pátosza adja meg; a negyedik tárgyi réteget az ötéves terv és ezzel párhuzamosan az imperializmustól fenyegetett békéért folyó harc bélyegzi. Ime, szépen növekvő új líránk vázlatos, hozzávetőleges geológiája!

De a földtani hasonlat ne csábítson vulgáris, merev, mechanisztikus elgondolásokra. Az egyes „rétegek“ ugyan horizontálisan nagyjából egyenműek, de vertikálisan erős összefüggéseik, szakadatlan folytonosságaik vannak. A szabadság-érzés hálás boldogsága például, amely sémánk szerint a második réteg lírai tárgya volna, megjelenik már az első fázisban is, és egyáltalán nem tűnik el a későbbiekből, a felsőbb rétegekből sem. A nagy Sztálin alakja szinte az új irodalom első pillanatától kezdve diadalmasan illeti költőinket, de ez a heves intenzitású, kimeríthetetlen inspiráció 1949 végén, a dolgozó emberiség vezérének 70. születésnapja táján

hajtja a legdúsabb virágzatot — érezhetően megemelve egész új líránk eszmei és művészi szintjét is. A proletárinternacionalizmus érzései, amelyek eleinte csak szovjet vonatkozásokban jelentkeztek konkrétan, a harmadik s főleg a negyedik „rétegben“ sokfelé kigazdagodnak, elágaznak s immár nemcsak a baráti szabad országok népei felé nyilatkoznak meg sűrűn és lendülettel, hanem a felszabadulásért harcoló vagy a szabadság útját még csak kereső elnyomott tömegek felé is. A magyar költészetnek vertikálisan átfogó, állandó és egyre gazdagabban, változatosabban kibontakozó tárgya, nagy inspirátora Rákosi Mátyás alakja. A költői ihletnek Rákosi elvtárs alakjából immár egyre dúsabban áradó forrását értelmezhetjük szélesebben és szorosabban. Szélesebb értelmezésben ez az ihlet mindama tárgyakkban ott munkál, amelyeket költőink a magyar nép életének új, pozitív jelenségei közül merítenek. Az a fogalom-komplexus, amelyet Rákosi Mátyás alakja jelent, ha némán, ha kimondatlanul is, de ott hat a karcsun feszülő új hidakat, az új palotákat, új gyáróriásokat, az új ipari városokat, termelőszövetkezeteket, az új embertípust, új emberi érzéseket és gondolatokat megéneklő minden magyar versben. Ahogy népünk képzelete magától értődő természetességgel köti Rákosi elvtárs személyéhez a szocialista építés újabb és újabb eredményeit, olyan természetes és kizárhatatlan sugallóerő minden, a szocialista realizmus útján járó magyar költői alkotásban népünk vezérének alakja, Rákosi Mátyásnak immár legendásan fénylő neve. Ilyen értelemben bizvást elmondhatjuk, hogy Rákosi Mátyásról szinte minden jelentős magyar költeményben „szó van“, azokban is, amelyekben neve sem olvasható, személyére sem történik nyílt célzás. Jelen dolgozat nem ebben a szélesebb értelemben vizsgálja Rákosi elvtárs alakját, mint költői témát. Hanem szűkebb, szorosabb értelemben. Azt a költészetet veszi szemügyre, amelyben Rákosi Mátyás alakja *közvetlenül* is feltűnik, amely népünk és Pártunk vezérének nemcsak alkotásain, eredményein és hatásán keresztül, hanem direkt módon, alkotó, harcoló személyében ábrázolja.

Azok a költemények, amelyek Rákosi Mátyás alakját vetítik elébünk, mindenek előtt azt a mélységes bizalmat és szeretetet sugározzák, amellyel népünk övezi nagy tanítómesterét. Költőink szívesen és megindultan emlékeznek azokra a napokra, mikor — a fasiszta elnyomás alatt — Rákosi elvtársnak még csak a neve, a híre járt varázslatos vigaszként szájról-szájra, bizalmat öntve a csüggedőkbe.

...mikor hegyvé nőtt a gázság,
kikben mégsem fogyott a hit,
suttogva szájról-szájra adták
nevének kezdőbetűit.

(Devecseri Gábor)

S csak izzadt és vérzett a proletárság,
de lelkében parázslott még a hit,
várta a munkás tanítóját, társát,
kereste, vágta, hívta Rákosit.

(Képes Géza)

Feltűnik költészetünkben annak a pillanatnak a képe is, mikor a felszabaduló nép költőfia először pillantja meg a vezérnek annyira áhított nevét.

Es akkor egy esőverte plakáton
az Ő nevét láttam meg — ma is látom —
hogy megjött Budapestre — Debrecenből,
egy világot értettem én meg ebből,
egy országot, mely csupa seb és rom volt,
csupa öröm és csupa fájdalom volt,
egy népet, amely most talált honára,
s lábadozva figyelt az Ő szavára.

(*Aczél Tamás*)

Az ilyen sorok mellett, amelyek a nagy névnek az egyén szempont-
jából felfogott döntő fontosságát éreztetik, megtalálni költészetünkben az
egész nép és a vezér boldog történelmi találkozásának országon átcsapó,
ünnepi pátoszatát is.

Rákosi! Rákosi! — hömpölygeti, zúgja
a hegyek, a völgyek hangos koszorúja...
S távoli harangok örömhírül hozzák:
Rákosit köszönti egész Magyarország.

(*Urbán Ernő*)

Es a kastély rézből kivert nagy tornyából
már a szép szabadság lobogója lángol.
Es a Párt ablakából egy Rákosi-kép:
az néz biztatóan és mosolyog feléd.

(*Juhász Ferenc*)

Költőink gyakran ábrázolják népünknek azt a mélyről fakadó érzését és
hitét, hogy a jövő reménységének Rákosi a letéteményese. „Reménysége volt
ő a magnak — írja Devecseri — hogy majd belőle búza nő...” A nép is,
a költő is úgy látja, hogy a szebb jövődőt csak Rákosi vezetésével éri el.

Bízzál őbenne, aki ezt kimondta,
figyeld szavát. Rád gondol. És tanít.
Emeld fel a szemed a csillagokra!
Tekinteted kövesse Rákosit!

(*Kónya Lajos*)

Ez a bizalom és szeretet rendszerint lírai műfajokban mutatkozik, de
van példa epikus megformálásra is. Ilyen az a poéma, amelynek hőse az
írni-olvasni frissen megtanult, koros böszörményi parasztasszony, aki az
országút porába megindító, naív és mély szeretettel rajzolja bele Rákosi
Mátyás nevének betűit.

Lélekzetüket visszafojtva
nézik a szép szál jegenyék
Erzsi nénit, amint a porba
rajzolja Rákosi nevét..

Elsodorhatja szél és zápor
Erzsi néni ujjá nyomát,
de a délceg jegenyetábor
azt a nevet zúgja tovább!

(*Képes Géza*)

A népi bizalom és szeretet egyensúlyban érzi magát azzal a szeretettel és bizalommal, amely Rákosi Mátyásból árad az ország népe felé. Az a személyes portré, amely költészetünkben Rákosi elvtársról kialakul, s amely pontosan fedi a népünk képzeletében élő vezéri arcot, csakúgy árasztja a meleg érzéseket: gyöngédséget, bizalmat, hűséget. A költők képzeletében minduntalan felcsillan Rákosi mosolya. „... derítette arcát Édesapák fojtott mosolya“ (Darázs Endre). „Szemében csöndes, hunyori derű — írja Vészi Endre. Gerebélyes László egész költeményt szentel ennek a mosolynak, s kivált Benjámín László csillantja fel hatásosan ezt a meleg művészi motívumot:

Az első szó róla beszéljen,
csak őt dicsérje, a zömök
férfit, akit tizenhat évig
titkoltak tőlünk börtönök,
s kilépve onnan ránkemelte
két okos, mosolygó szemét...

A vezér arcán sugárzó derű, amelynek háttérében ott ül a másfél évtizedes börtön, egy nagy élet ezernyi nehézségét megdacoló vasakarát és a magyarság sorsáért érzett felelősség, különösen mélyen hat költőinkre, s költőinken túl is mindenkire, aki ezt az arcot, ezt a mosolyt ismeri.

Az Operában, a szünetben
megszólított. A mosolyától
fénylett kezemben a pohár bor...

Alltam pohár vörös borommal,
derűs szeme boromra lobbant,
a mosolyától jó erőm nőtt.

(Kónya Lajos)

Ez a mosolygó, néha tréfákban, kiszikrázó, mély derű anekdotikus rajzokra is ihleti költőinket.

Egy munkásnő szólt: „Boldog vagyok, boldog:
én megcsókoltam arcát egy ebéden.
Ő rámnézett és évődve mosolygott:
„Még jó, hogy ezt nem látta feleségem!“

(Képes Géza)

Ebben a mosolyos derűben a világszemléleti, a politikai optimizmus ragyogása érzik, nyilván ezzel magyarázható mély hatása is. De a mosoly nem az egyetlen vonás, amelyet Rákosi elvtárs emberi egyéniségéből megörökített költészetünk. Felvillan a vezér alakja az országos gondok között („... tőprengve ül, papír fölé hajol.” — Képes), egyik népszerű lényképezet formájában („Kezében ékes búzaszáj...” — Nagy László), a tanító, a mester eszményi alakjában („A tanítók szelid szigora szólt belőle...” — „Ugy állt meg itt, mint mester a műhelyében.” — Darázs). Néha a jellegzetes derű a jellegzetes komolysággal együtt, tehát lényegi teljességében csillan fel a művészi ábrázolásban.

Ez volt a szó! Ertelmes, egyszerű,
küzdelmek tökéjén érlelt derű,
komoly, megfontolt, izzó bölcsesség ...

(*Aczél Tamás*)

Megéneklük költőink azt a varázslatos személyi hatást, amely alól senkisémet tudja kivonni magát, akinek módja nyílik a Rákosi elvtárssal való közvetlen érintkezésre. Demokratizmus és humanitás nagy építő élményei ezek a találkozások.

A mérnök szólt: „Hivatott s mint a társát,
úgy fogadott és beszélgettünk ketten.
Órá gondolok. Kemény kézfogását,
már három hídba beleépítettem.

(*Képes Géza*)

A nép érzésvilága a lömegek felé áradó szeretetet, gondoskodást, a tömegek sorsáért érzett felelősséget önkéntelenül összekapcsolja az „apa” fogalmával. Gondoljunk — a műköltői hangulatú, késői keletkezésű „Árpád apánk” mellett — a gyökeresen népi „Kossuth apánk”-ra. Költőink képzelete itt is népi karaktert mutat: Rákosihoz való viszonyát legtöbb költőnk az apa és a gyermek kapcsolatával véli leghitelesebben kifejezhető, érzékeltethető. Némelyikük arra az időre, amikor még nem érezte magát Rákosi őrző szemét, úgy gondol vissza, mint az apátlan árvaság éveire. „... És lettem én is, mint a nép, apátlan.” — (*Benjámin*) „... Apátlan és testvértelen csavarogtam a széllött Budapesten.” (*Benjámin*). Rákosiban a nép és a költő apja jelent meg a történelmi színen, „aki ha szól, az idősnek is atyja.” (*Vészi Endre*). (Hogy ez az apafogalom nem feltétlenül kapcsolatos az életkor-viszonyokkal, hanem azoktól gyakran független érzéseknek a szülőtte, arra kivált Dzsambul a tanú. Dzsambul kerek 35 évvel volt idősebb Sztálinnál, akit verseiben rajongva tisztel „atyjának”.) *Eörsi István* versében a szovjet magyar hadifoglyai így kiáltanak fel: „Apám! Vezess a frontra!” De a bizonyító, citátumok számát könnyűszerrel szaporíthatjuk.

Nem vagyok árva! — így kiáltok
Hozzad: apjához a gyerekek.

Most van csak igazán apám!
Fogadj örökbe hű fiadnak
Ki ennem adsz — vigyázz reám,
hogy jó legyek és szótfogadjak.
Szeretlek ...

(*Reményi Béla*)

A forradalom hangja szólott
sok hosszú-hosszú év után:
én, aki addig árva voltam,
éreztem újra — van apám.

(*Szűdi György*)

És mikor öt lángoló év múlva
Hazájába ismét visszatért,
A népe, mint kisgyermek apjáét,
Úgy ragadta meg erős kezét.

(*Darázs Endre*)

Gondoltam arra évek óta,
mit is tennék, ha hozzám szólna.
Hát még, ha szidva, kritizálva! —
Hogy állnék ott meg, melyik lábra?

Csodálatos, olyan nyugodtan
szóltam, ahogy apámnak szóltam.

(*Kónya Lajos*)

... S a hang felhangzott.
Mint apák hangja, oly meleg,
amely ha egyszer szólt szívedben
tovább hangzik, tovább remeg.

(*Zelk Zoltán*)

(Dzsambul-Dzsabájev is így ír Sztálin hangjáról: „...szelíd, mint hogyha szól hozzánk apánk.“)

Az apa-képzettel szorosan összefügg a Rákosi Mátyás alakjából sarjadt költészet gyermek-motívuma. Most nem arra gondolunk, hogy a nép, a költő Rákosival, az apával gyermekként áll szemben. Hanem arra, hogy népünk és költészetünk Rákosi elvtárs emberi vonásai között különös gyöngédséggel és megindulással fedezi fel tanítómesterünknek a gyermekek iránt érzett őszinte szeretetét. Az a meleg gondoskodás, az a dédelgető figyelem, amelyet Rákosi Mátyás az apróságok iránt tanusít, sok költői tükrökben csillan vissza. Rákosi derűs szeretete a boldog gyermekkor záloga. „... gyermekeinkben virágozik mosolya...” — írja *Hegedüs Zoltán*. „Két meleg szeme sokszor végignézett Az ágaskodó gyerekseregen...” (*Darázs*). „A kis gyerekek zsemlyét küldtél...” (*Sziidi*). Visszhangzik költészetünkben a dolgozó magyar apák és anyák hálája, akik a Rákosi-mutatta utat gyermekük boldog és biztos útjának látják. Kedves ábrázolat a vezért köszöntő kisgyermek, a Rákosit ünneplő kispajtás. *Tamási Lajos* írja a kicsi Katicáról, aki egy röpgyűlésen szavalt:

Kis keze a kapitalistákat
fenyegette: védjük meg hazánkat...
— csobogott, mint édes tej belőle,
kicsi zászló volt a mosolyába,
így köszöntött Rákosi Mátyásra.

Vagy:

Allok az iskolaudvarban, dobok éneke perdül,
jönnek a kis pajtások, röppen az énekük. „Éljen
Rákosi! Éljen a Párt!”...

(*Kónya Lajos*)

Rákosi személye körül népünk valami meleg, családias atmoszférát érez, s ez a népi érzés költészetünkben is tükröződik. Egy májusi felvonulás rajzában olvassuk:

Igy jöttek feljebb, mint a várfokig,
apák, anyák és kis gyerekkocsik,
hogymint szemtől-szembe lássák Rákosit!

A nép most olyan, mint egy bő család,
mint aki megtalálta otthonát,
amelyre várt
oly tikkadt, hosszú századokon át.

(Vérszi Endre)

A költő személyes, egyéni vallomása tipikus jegyekben is gazdag:

Neked köszönöm meg, hogy kicsi lányom
nem tévelyeg majd annyit, mint az apja.
Már tudja, hogy ki vagy. Két év vagy három,
s biztosan, bátran lép a te utadra.

(Képes Géza)

Rákosinak a gyermekekhez való viszonyát a proletárinternacionális nagy távlataiba állítja a költő, mikor arról a gondosságról sző legendaszerű képet, amellyel Rákosi a hozzánk került kis koreai árvák felé fordul.

Ejszaka álmodik a csendben
Kan-Gün-Hi, csöpp leány:
ágyához lép Rákosi Mátyás,
végigsimít haján,
betakargatja...

Kan-Gün-Hi boldog... s Ő... az ágya szélén
megcsókolja sárga kis homlokát.

(Örvös Lajos)

(Rokon érzések nyomán rokon költői motívumok a szovjetköltészetből is ismerősek: „Dombrámmal hadd játszom s hadd énekelek, Mint apjuk előtti gyerekek“. — Dzsambul.)

Az apa és gyermek-motívumokat egészítik ki az olyan költői ábrázolások, amelyek Rákosi elvtárs bámulatos közvetlenségét mutatják meg. „Megkérdezte az egészségem — olvassuk a már idézett Kónya-versben — s bírtam-e a repülőgépen a fárasztó utat Pekingig.“ Ez a közvetlenség azt az érzést kelti a költőben, hogy Rákosi, amikor a tömegekhez szól, voltaképp külön-külön szól minden egyes emberhez. „... a győzelemről szól itt és mindnyájunkat nevének szólít, ha együtt is, mégis külön-külön“ (Zelk). Dolgozó népünk — és részben ez is Rákosi páratlan emberi közvetlenségével magyarázható — úgy érzi, hogy Rákosi elvtárs a nép minden egyes fiával személyes ismeretségben van. Ennek az ismeretség-érzésnek nem feltétele a tényleges ismeretség, még csak az sem, hogy aki ezt érzi, valaha is látta légyen Rákosit. A mosolygó fényképek mély humanitása, a szájról-szájra szálló hírek és emlékeződések, Rákosi pregnáns, magvas mondatai, szólásai, a népért való harca és alkotásai olyan közel viszik őt népünk minden fiához, hogy mindenkiben élni kezd a „személyes ismeretség“ illúziója. „... az vall róla, aki sose látta“ (Képes). Ennek az „ismeretség“-nek eszmei azonosulásának nemesedő magas fokát énekléi *Benjámín László*.

Csalódás, gáncs többé nem ér,
igaz ember vezet, igaz vezér;
nem ő — bensőm parancsol, hogy kövessem . . .

S ugyancsak Benjámín írja: „Szabad harcos — követem Rákosit“.

Ez a bizodalmas, emberien meleg közelség-érzés megragadóan párosul költészetünkben Rákosi Mátyás nagyságának képeivel. A vezérhez emberi közelbe hajló költő szeme nem véti el az arányokat, a közvetlenségben nem sikkad el a rendkívüli emberi mértéket illető pátosz. A költőt Rákosi nagysága ódái, sőt himnikus hangokra ragadja. „A semmiből formált világot és eget” — kiáltja *Benjámín*, önkéntelenül himnikus formákban, amikor Rákosi teremtő munkájának méreteit akarja érzékeltetni. Más-
kor Kölcsey Himnuszának kifejezései tűnnek föl a Rákosiról szóló versben, mintegy a legmagasabb, legihletettebb szférákba emelve a vezér alakját. „. . . vig esztendőök jönnek e népre, balsors akit annyit tépett“ (*Képes*). Vissza-visszatér a versekben a sziklatömb-hasonlat, amellyel költőink — klasszikus hagyományokat újítva meg — Rákosi törhetetlen akaraterejét vésik az olvasó emlékezetébe. „. . . mintha napfényes bérceit köszönténél . . .“ (*Hegedüs Zoltán*). „Láttál-e gránit-szikla-tömböt? Rázúdul a szennyes ár, ám ha a hullám visszaömlött: tisztán és töretlen áll fenn a gránit-sziklaszál.“ (*Képes*) „. . . áll keményen, áll középen rendületlen sziklaszál, bár a lábánál sötéten faldos úri szenny, halál“ (*Asztalos Sándor*). Ahogy népünk hajlandó rá, hogy népi demokráciánk eredményeit mintegy Rákosi elvtárs személyes tényeinek lássa, költőink is érzik, hogy metaforikus előadásukban bátran sűrítethetik Rákosi nevébe és személyébe mindazt, ami felszabadulásunk óta történt velünk. Rákosi végzett a belső ellenséggel („. . . mint ki viperákat kétágú villával lefog, dühös kígyóitól hazánkat megtisztította“. — *Devecseri*). Rákosi indította el új történelmünket „. . . Magyarország, amelynek fénylő csúcsaira állva történelme nagy kapuit kitárta! — *Aczél*). Néha a metaforás pátosz lendülete a népköltészet, a népmesék képzeletjárására emlékeztet: „Egyetlen mázsás szavával zúzza a mennyezetet . . .“ (*Asztalos*), vagy: „Harmincezer csendőr rakott rá bilincset“. (*Urbán*), vagy: „Csillagbörtön csillagtalan homálya —“ (*Képes*). Hadd emlékeztessünk itt egy pillanatra megint a kazah népköltészet nagy *akin*-jára, Dzsambul-Dzsabájevre, aki „Moszkvában saját szemével látta Sztálint és régi *mitoszok* merész képével ad fogalmat páratlan világtörténelmi nagyságáról“ (Trencsényi-Waldapfel Imre: Sztálin és a költészet, 1950. 11. old.)

Népünkre is, költészetünkre is jellemző, hogy Rákosinak emlékezetes, fejlődésünk egy-egy fordulóján elhangzó beszédeiből kiragad egy-egy markánsabb, művészi színezetű, jelszó-tömörségű mondatot, olyat, amely különösen nagy erővel sűrít egy-egy fontos gondolatot. A magyar nép szerepét a béke frontján Rákosi elvtárs a „rés“ és a „bástya“ plasztikus metaforájának ellentétében tömörítette, s ez a kép a legnépszerűbb szólások egyikévé nőtt politikai életünkben. Rákosi szavait, szólásait költőink is hatásosan illesztik versük szövegébe. Azok az eszmeileg nagyjelentőségű, formailag pontosan telibetaláló mondatok, amelyek Rákosi ajkáról pl. a nagy pör során vagy a sztahanovisták kongresszusán hangzottak el, állandóan visszatérnek új líránkban. „En meghalhatok, de az eszme él s harcol a nép tovább!“ — idézi egy *Képes*-vers. „Vészbírák előtt is ki merte mondani: Dózsá vezér óta folyik a mi perünk, a szegényparasztnak földet követelünk.“ (*Urbán*).

Tizenhét éve már! Jogot tanultam akkor
s úgy olvastam a pert a reggeli lapokból,
mint példát, amiből majd kicsendül a jog.
Es elhangzott a szó, fülem hallotta folyton,
hogy: „Bármilyen legyen az én egyéni sorsom,
melyért én harcolok, az ügyünk győzni fog!”

(Hegedüs Géza)

„Dicsőség a munkásosztálynak!” —
idézem szavait.

(Zelk Zoltán)

Sűrűn ekhózza költészetünk Rákosi elvtársnak a sztahanovistákhoz
intézett szavait. „Ő országépítőkhöz így szólt: Az égbolt a felső határ!”
(*Devecseri*). „Rákosi szól: Végső határ az ég!” (*Képes*). „Falaink a felhőket
érik? Tovább akarunk szállani. Ifi-brigádok! fel az égig! Így mondta nekünk
Rákosi!” (*Somlyó György*). *Darázs Endre* szinte egy egész kis Rákosi-
beszéd szavait teszi a jámbusi sorok ágyába:

„Elvtársaim, mit itt látok előttem,
A sorokozó, fiatal sereg
Sokat tanul és belőletek lesznek
Nemsokára az erős káderek:
Mérnök és új tiszt s a friss otthonokban
Útmutatók, a munkásnevelők,
Ezt a frontot kell minékünk bevenni,
Sok tanulással ezt kell mielőbb,
Jó munkával, hogy egész, tanult ember
A dolgozók közt minél több legyen.”

Rákosi jelentőségének nagy méreteit érzetik költőink, mikor népünk
vezérét a magyar történelem nagy folytonosságába állítják be, a magyar
szabadságharcok vezetőinek sorába; mikor a Párthoz való viszonylatát
jelzik; mikor a külföld tiszteletét érzik meg és tolmácsolják Rákosi elvtárs
felé; s főképp, mikor Rákosit Sztálinhoz való kapcsolatában ábrázolják.
A magyar történelem nagyjai közül Dózsa, Rákóczi, Petőfi, Kossuth és
Táncsics neve villan fel legtöbbször költőink tollán a Rákosi Mátyásé szom-
szédságában. A fiatal *Darázs* képzeletét a három nagy emigráns-pillanatot
gyűjtja ki, azok a rokon-percek, amikor Rákóczi 1711-ben, Kossuth 1849-
ben és Rákosi 1940-ben átlépte a magyar határt, hogy a határokon túl
gyűjtsön erőt a további harcra, a magyar nép megmentésére. Hármójuk
közül csak a Rákosi álma vált valóra...

Rákóczi utólszor visszanézett.
Türelmetlenkedtek a lovak
És örökre messzire ragadták
Lehajtott fejű lovagjukat.
Kossuthot is pusztulásba vitte
Orsováról a lassú ladik.
Két szurony közt került a határra
Felemelt fővel a harmadik.

Vészt Endre úgy ábrázolja Rákosit, mint akiben a dicsőséges magyar mult folytatja önmagát.

Egy ezredév alkotta őt,
szívét, szavát
Petőfi, Kossuth adta át,
hogy így folytassa önmagát!

Ezeknél az idézeteknél önkéntelenül azokra a szavakra gondolunk, amelyeket Rákosi elvtárs 1948 novemberében mondott a nagybudapesti párt-funkcionáriusok ünnepi értekezletén: „Nekünk jutott az a történelmi feladat, hogy valóra váltsuk és továbbvigyük a magyarság legjobbjainak álmát: Kossuthét, Petőfiét, aki száz évvel ezelőtt mint kommunista agitátor bukott el a választáson és aki hirdette, hogy eljön az idő, amikor nem lesznek többé kiváltságok kevély nagy tornyai: amikor a bőség szarujából mindenki egyformán vehet és a tudás napvilága ragyog be minden ház ablakán. Mi vagyunk tetteváltói mindannak a reménynek, amelyekért Táncsics Mihály annyit szenvedett, amit Ady Endre megénekelt, amiért József Attila küzdött és győtrődött.” (Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek, Bp. 1951. 350. old.)

Zelk Zoltán az Októberi Forradalmon keresztül egész haladó történelmünket Rákosi harcaival, munkásságával kapcsolja össze.

Dózsa fölfalt teste, Petőfi verse,
Táncsics hite, Kossuth égő szava,
minden, ami e tájon ezer évig
igaz szándék, hű remény parazsa,
nagy Október forró leheletében
lobbant újra, hogy győzhetetlen éljen!

Dózsa, Kossuth, Petőfi, József Attila mellett festi meg Rákosi arcát Gellért Oszkár is, aki a Rákosi-motívumok egész csokrát fogja össze egyik versében.

Az ötödiknek hagytuk Rákosit.
Nagyon sokáig börtönökben élt,
de kiszabadult s végleg visszatért,
hazahozta a Vörös Hadsereg.
S azóta minden jóra változik!
Mosolygó arcát, ugye, ismered?

S most úgy számold meg te is az öt ujjad,
ötük nevét örökre megtanuljad.
Nincsen mumus. Üres kis tenyeredbe,
lányunokám, ne hullasd könnyeid.
A karjaim között elszenderedve,
álmod fölött mind az öt örködik.

(*Gellért Oszkár*)

Rákosi nagyságát érezteti a költészet akkor is, mikor a Pártot és Rákosi elvtársat mintegy ikerfogalmakként mutatja fel. Tudják a költők, hogy a Párt tette a népi feltámadás csodáját. Ahogy Pártunk szerepét Rákosi elvtárs megfogalmazta, úgy látják ezt a szerepet költőink is: „A mi újjáépíté-

sünnének és talpraállításunknak titka az, hogy demokráciánk élén tapasztalt, viharedzett Párt állott, a magyar kommunisták, a Magyar Dolgozók Pártja. . .“ A magyar költő egynek látja a Pártot és vezérét, úgy ahogy Gerő elvtárs mondotta Rákosi elvtárs 60. születésnapján tartott beszédében: „A Párt és Rákosi — egy!“ Azzal a Párttal azonosítja Rákosit költészetünk, amelyről Rákosi ezt mondotta: „A mi Pártunk kétségtelenül a magyar élet, 'legrégibb' és 'legmélyebb' pártja“. (A magyar jövőért. II. kiad. 5. old.) Benjámin László a dolgozó nép fiairól beszél, „kiket helytállni megtanított a Párt és Rákosi.“ Devecseri is így ír: „... a Párt és virrasztó vezérünk.“ Majakovszkij látta ilyen egységben a Bolsevik Pártot és Lenint, — ő a két szónak cserélhetően-egyértékű fogalmi tartalmát hangsúlyozza: „A párt és Lenin — ikertestvérpár, — történelem-anyánknak melyik drágább rang szerint? Azt mondjuk: Lenin, és úgy értjük: a Párt, azt mondjuk: a Párt, és úgy értjük: Lenin.“

Rákosi nagyságát sajátosan tükrözik azok a versek, amelyekben költőink külső országokban megélt Rákosi-élményeikről számolnak be. Somlyót Albániában, Devecserit Csehszlovákiában, Kónyát Pekingben éri el a Rákosi nevével, képmásával, halárainkon túlsugárzó dicsőségével való találkozás ünnepi pillanata.

— — — — —
e hegy tövén emelle itt Enver elvtárs a serleget,
melynek borával csillogó szívünk színültig elteltet:
„Sokáig éljen Rákosi, sokáig, mint a nagy hegyek!“

(Somlyó György)

A csehszlovák Petőfi-ünnepen
ezzel köszönt a költő képe ránk
textilgyárban és Szmétana-teremben,
hol Rákosi és Gottwald képe volt
szomszédja . . .

(Devecseri Gábor)

„Lá-ko-szi ván-szűj!“ — vette szájra
nevét mindenki, felkiáltva.
Boldogan álltam, meghatottan,
virágot tépve zavaromban.

(Kónya Lajos)

Ezen a vonalon persze a legnagyobb költői élmény annak a tudata, hogy milyen szeretettel zárják szívükbe s milyen nagyra becsülik Rákosi elvtársat a Szovjetunió népei, s kívált hogy milyen közel áll népünk vezére a nagy Sztálin szívéhez. Ahogy tömeggyűléseinken az ünneplő lelkesedés együtt csendíti fel Sztálin és Rákosi nevét, úgy a magyar költők képzeletében is asszociálja egyik név a másikat. A magyar nép „... Sztálintól s tőle (Rákositól) megtanulta, hogy becsület és dicsőség a munka“. (Aczél.) A költő a néppel együtt köszöni a nagy Sztálinnak a „legkülönb magyar“ megmentett életét: „Magyarok közt a legkülönbnek köszönjük gazdag életét — Te nem engedted, Sztálin elvtárs, hogy gyilkos horda tépje szét. Sztálin! Rákosi! Békénk útja! (Szüdi). Vagy:

Felpattant már a Csillagbörtön zára,
megszűnt a rabság, a kínoknak vége.
Szabadság nyílt ki nagy Sztálin szavára,
Sztálin, köszönjük, s hála néked, hála,
Tanácsköztársaságok Szövetsége!

(Képes Géza)

Vagy *Zelk* méltán neves sorai a rab Rákosiról:

Ha börtönben, de ottan is az ország
ütőerén tartotta hű kezét,
ahogy Lenintől, Sztálintól tanulta —
Ezért kiáltja boldogan a nép
a Tanító után
a Tanítvány nevét!

Rokon kapcsolatokban csendül fel a két név *Kuczka Péternél*:

... Öt, aki ott állt múlt s jövő között,
szabadságot földet és kenyeret
adott
és Pártot
s adta Rákosit.
ki boldoggá és erőssé nevelt.

Költőinket a felszabadulás óta Rákosi elvtárs és munkája, közvetve vagy közvetlenül, szüntelen inspirálja, e munkának szinte minden fázisában, sőt minden mozzanatában. A földosztás, az újra épülő hidak, gyárak, üzemek, a hatalmas Terv, a Néphadsereg talpraállítása, alkotmányunk megteremtése, a népi kultúra emelése, a mezőgazdaság gépesítése és kollektivizálása, az új ember formálása és a békeért folytatott ezerágú harc — állandóan ihleti a költői képzeletet. Rákosi elvtárs harcokkal és heroikusán vállalt szenvedésekkel teljes korábbi életéből a nagy pör képei tűnnek fel különös gazdagsággal költészetünkben. (Tudjuk, hogy Rákosi elvtárs hősies helytállása külföldi költőket is megihletett, elég itt Bezimenzkij, Zsarov és Sztálszkij verseire utalnunk.) Rákosi rabságának és pörének mozzanatai közül négy motívum tükröződik gyakran és színesen a magyar költészetben. Az első a rabság, a második a helytállás az ellenforradalmi bíróság előtt, a harmadik a világproletariátus nagy szolidaritása, a negyedik a szabadulás. A rabság szakaszában főképp az lelkesíti a költőket, hogy Rákosi elvtársat nem törte meg a cella magánya, nem roppantották össze az embertelen körülmények. Bölcsesége, éleslátása átvért a vastag börtönfalakon, s a homályos oduban is többet látott, mint mások a fényes napvilágon.

Vak börtönében ült a rab,
de a szeme idáig látott.
— S mit láttam én? ki ködfalak
közt tapogattam szabadságot.

(Reményi Béla)

Amit akkor a gúzsba kötött magyar nép, s kivált a letepert magyar munkásosztály világosan érzett, az új Magyarország valóban egy börtön-

cellában készült. Míg az elmúló Régi öncsaló harsogással ágált a tereken, az igazi útmutatás, az Újnak rejtve működő erői, a Párt jövőt építő tervei a Csillagbörtön kövei közül, Rákosi elvtárs agyából sugárzottak szét.

A Csillagbörtön

odvas, rossz zugában
s mégis a munkásosztály mellkasában
vert, dobogott akkor a Párt szíve!
Ha jelszó szállt éjjel falakra, fákra,
s röpcédulákkal zúgott az üzem:
tudta Csepel, Angyalföld, Salgóhánya,
hogyan Rákosi üzen.

(Zelk Zoltán)

Rákosi Mátyás életrajzából ismeretes, milyen szívósan és leleményesen tájékoztatta, oktatta és bátorította a rab vezér a kommunista rabtársakat. A költő a híres „kopogató-szisztémát” az egész forradalmi munkásmozgalom erejének jelképévé emeli: a csodálatos rab halk kopogó-jelei túlzengik az önhitt elnyomó világ minden durva zaját.

A fűtőtesten kopogásod
falon, Vasajton, rácson át —
a dolgozóknak hírül vitte
a szabad élet jelszavát.

A csendőrlovak dobogása,
ágyúszó, fegyverkattogás
zöreje volt csupán, tompa lárma,
mert hallatszott a kopogás...

Kopogásodnak ritmusára
a Párt élt, harcolt, dolgozott.

(Szüdi György)

Rákosi rabságának, lárgyalásainak és szabadulásának mozzanatai közt is Rákosinak a bíróság előtt tanúsított magatartása hatott legmélyebben költészetünkre. (Bezimenszkij verse is ezt a mozzanatot ragadja meg nagy erővel.) Ebben a történelmi párharcban az erkölcsi bátorság és a szellemi erő diadalmaskodott. Révai elvtárs így értékeli ezt a küzdelmet: „Nemcsak a személyes bátorság jellemzi Rákosi elvtárs magatartását e percekben, hanem a fölényes politikai-taktikai művészet is.” (Szabad Nép, 1952 március 9.) Ahogy Rákosi az első pillanattól kezdve lemondott személye védelméről, és minden erejét a Forradalom nagy ügyének igazolására koncentrált, ahogy a vádlottak padjáról a vádló erkölcsi magasztára emelkedett, ahogy a szellemi és etikai erőviszonyokat ott, az ellenforradalmi tárgyalóteremben teljesen megfordította, jobban mondva: való arányaiban feltárta, ahogy fizikailag kiszolgáltatót alakja óriásira nőtt a két fegyőr közt, s a korlátlan fegyveres hatalomra támaszkodó bíróság, a fasiszta állam gögös ereje a forradalmi, kommunista érvek zuhogó pörölycsapásai alatt szánalmasan összezsugorodott, mindez dús-erű tárna költészetünk számára. „Hangja úgy szól, mint az ítélet, félve nézik az úri bírák...” — írja *Képes*. „...Feláll és beszélni kezd csengő hangon Rákosink” — olvassuk *Asztalosnál*. Vagy:

Hát őt ne visszhangozta volna
a földön minden proletár,
a férfit, aki két fegyőr közt
a vérbírák elébe áll?
S ha szól, úgy szól: minden szavával
a munkásosztály öklét vágja
a gyilkosok arcába már!

(Zelk Zoltán)

Ki pusztá szóval letéperte
rendőr, ügyész, bírák hadát;

(Zelk Zoltán)

Komját Aladár 1926-ban írt verse a Rákosi-pernek ezzel a mozzanátával kapcsolatban a rehabilitált 19-re is gondol.

Kik ott állnak a vérbírák előtt,
keményen, hajthatatlanul:
jó társaink,
derék katonái a Pártnak,
milliók vágya, dühe, akarata épít alátok roppant dobogót.

A diktatúra emléke megragyog
mocsoktalan.

A „vádolt” heroikus helytállásán túl nagy költői látomások forrása az a nemzetközi szolidaritás, amely a halálos veszélyben forgó rab mellett megnyilatkozott. Képes kitűnően érzékelteti ennek az életmentő forradalmi szolidaritásnak az erőközpontját, a Kremlt, egyben a nagy Tanítónak és nagy Tanítványnak mintegy delejes kapcsolatát.

Sztálin elvtárs jár fel s alá a Kremlben

Távol a rab figyel a néma csendben.

A Rákosi életéért meginduló világmozgalom a Szovjetunióban forr a legnagyobb erővel, de szerte a világon, mindenütt megmozdulnak a szabadság fiai. S a segítő szeretet nemcsak a rab vezér, hanem a rab nép felé is árad.

Börtönbe hurcolt Magyarország,
rád nézett akkor a világ,
cellarácsaidon bezúgni
érezted forró áramát

a munkásnemzetköziségnek —
Nincs hívebb, igazabb család!
Főlkeltek a testvéri pártok,
főlkeltek minden proletárok
megmenteni a Párt fiát!

S kétszáz millió ember karja
nyúlt érte a határon át,
urali gépész, leningrádi
szövőlány, moszkvai diák

s a kolhozok szabad parasztja —
kétszázmillió ember karja
kidöntötte börtönfalát.

(Zelk Zoltán)

A pör negyedik nagy mozzanataként — s már idevezet át az iménti idézet végső sora — Rákosi szabadulását ábrázolja költészetünk. Verseink ihletetten és erővel tükrözik a világ dolgozóinak azt a kirobbanó örömét, amely 1940 november 2-ának nagy eseményét ünnepelte: Rákosi Mátyás tizenöt évi fegyházbüntetés után Uzsoknál átlépte a szovjet határt. Mikor költőink a szabadulás pillanatáról írnak, önkéntelenül annak a tisztelgésnek a pátoszából éreztetnek valamit, amellyel a Vörös Hadsereg díszszázada várta Rákosi Mátyást a megnyíló határon.

Rákosi szabad! — ez a két szó söpör át a világon

megszabadult a rab — felderülnek a dolgozók.
Rákosi sorsában a saját sorsát látja a nép.

kilép a fogoly s rácsillan a szép, szabad ég.

(Képes Géza)

Rákosi Mátyás alakja a szabad évek magyar költészetében, noha távolról sem teljesen, de sokoldalúan és híven tükröződik. A forradalmi romantikával izzó szocialista realizmusnak nem egy sikerült darabját találjuk ebben a költészetben. Azok a versek, amelyek Rákosi Mátyás alakját valóban ihletett erővel állítják tömegeink elé, a nép nevelésének nagy feladatát végzik: segítenek az alakuló új embernek a nagy mintához, Rákosi elvtárshoz való igazodásban. Költőink eleven és őszinte Rákosi-élménye szerencsésen hat az esztétikai megformálás síkjában is. Líránk, amely különben elég sűrűn mutat sematikus vonásokat, a Rákosi-versekben többnyire a lélekző, élet-szerű ábrázolás útját járja. Ezt a művészi nyereséget csak akkor becsülhetjük meg igazán, ha visszagondolunk például a Kossuth alakja körül támadt hajdani költészetre, amely — sok értékes alkotás mellett — igen gyakran dolgozott merev sablonokkal, s igazában inkább csak a népi eredetű darabokban teremtett tárgyához méltót. De a sematizmus kérdésén túlmenőleg is érezni a Rákosiról szóló költeményeken a költők fokozott gondját. Nyelvnek, formának, kompozíciós feladatoknak felelősebb kezelését látni ebben a költészetben. S a művészi ízlésnek, költői tapintatnak akárhány jelét. Költőink például nem emlegetik túlzott gyakorisággal, mintegy visszaélve a lehetőségekkel, Rákosi nevét, — gyakran csak gyöngéd tartalmú utalással, vagy a névmás nagybetűs kezdésével jelzik, kiről van szó. S az a kínálkozó megoldás sem terjedt el szokványszerűen, hogy a vers végére, nagy hajtóerejű *point* gyanánt, odacsendítik az inspirátor nevét. Mindez a téma-sugallta művészi komolyságot bizonyítja.

S azt is elmondhatjuk, hogy új költészetünk gyakran éppen a Rákosi ihlette darabokban válik-mélyül-érik igazán költészetté. Költőink — s éppen a legjobbak — Rákosit a nép szemével látják, alkotásait a nép szempontjából értékelik, szavait a népi érdekek mérlegén vetik latba és egész életét a nép történelmébe ágyazzák bele. Mikor Rákosi művészi ábrázolásának a feladata előtt állanak, nem vonják ki magukat annak az érzelmi

áradásnak a sodrából, amely a dolgozó nép szívéből indul Rákosi elvtárs felé. A költő érzései is ott torlanak ebben az áradásban, s így válhatik a költő igazán népe tolmácsává.

A vezéri alak művészi megmintázásában döntő módon természetesen Rákosi elvtárs szuggesztív egyénisége segíti költőinket. De bizonyára ott munkál erejükben a gazdag magyar költői hagyomány is, amely ugyan éppen ezen a téren, t. i. történelmünk nagyjainak kultuszában (Kossuthal kapcsolatban már szóltunk erről) inkább mennyiségi, mint minőségi eredményeket mutathat föl, mégis: egyes remekeiben — akár Rákóczi-verseinket, akár a „Petőfi koszorúja“ vagy az „Ady koszorúja“ méltóbb darabjait nézzük — termékeny hagyománynak tetszik. S nem kétséges az sem, hogy Rákosi költői ábrázolásához felszabadító és bátorító példát kaphattak költőink abban a csodálatosan gazdag költészetben, amelyet a szovjet népeknek, s már-már az egész világ népeinek a Lenin és Sztálin világtörténelmi alakja iránt érzett tisztelete és rajongó szeretete szült. A baráti, népi demokratikus irodalmak közül előttünk főképp a nagy Dimitrov alakját tükröző bolgár költészet (Bagrjana, Furnadzsiev, Radevszki, Panteléev, Lamar és mások) ismeretes. Mind e különböző nyelvű verscsoportok egybevető vizsgálata rendkívül érdekes és tanulságos eredményeket kínál a „szocialista tartalom — nemzeti forma“ tételéhez!

Rákosi elvtárs alakja nem egyszerre jelent meg a magyar lírai költészet tükrében. (A népköltészetben való, egyre erősebb jelentkezését újabb dolgozat hivatott vizsgálni.) Az első években csak mozaikdarabokban villantak elő tettei és szavai, — szuggesztív ereje inkább az új élet alakulásának egyre lenyűgözőbb mozzanatain át, mintegy személytelenül jelentkezett. Vers-tárgyi közvetlen megnövekedése folyamatosan történt — szinte az élet gazdagodásának arányában — és születésének 60. évfordulójára érte el eddigi tetőpontját. A nagy ünnep alkalmából költőink valóban felfokozott erővel tolmácsolták felfokozott érzéseiket, s a java termés méltóan éreztette azt az érzelmi hőfokot, amellyel ezen a napon népünk fordult a szeretett Tanítómester felé. De Rákosi Mátyás alakjának, jelentőségének, harcának és munkájának igazi és teljes költői feltárása, természetesen, még az elkövetkező évek feladata. Hiszen keze közt egyre nő és újul az ország, egyre emelkedik a nép és egyre hódítóbban épül a szocializmus. Nőni és újulni fog költészetünk is, amely az ország, a nép és a szocializmus növekedésének — Rákosi Mátyás nagy művének — áhítatos és igaz tükre kíván lenni.

GYÓRY JÁNOS:

A DEMOKRATA VICTOR HUGO

A burzsoa kritika a fiatal Hugót következetesen úgy értelmezi, mintha csaknem kizárólag a Bourbonok udvaroncá lett volna, telve feudális-royalista hangulatokkal és képzetekkel, megnemalkuvóan védelmezve trónt és oltárt s első irodalmi szárnypróbálgatásaiban Chateaubriand ájtatos melabúját utánozva. Emitt-amott felbukkanó demokratikus kijelentéseit afféle kivételes jelenségeknek tartja, mint amelyek csupán a szabályt erősítik. Ez a szemlélet figyelmen kívül hagyja többek közt azt a nagyfotosságú tényét, hogy a royalista környezetben nevelkedő Hugo